



p. Najelawski

Centrum Badań i Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4a skrz. pt. 24

00-503, WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 29-35-69; 628-37-04;

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 628-90-17; 693-58-44 Telefax: 29-40-89

BS/176/21/92

DEMOKRACJA A SKUTECZNOŚĆ REFORMOWANIA POLSKIEJ GOSPODARKI

Komunikat z badań

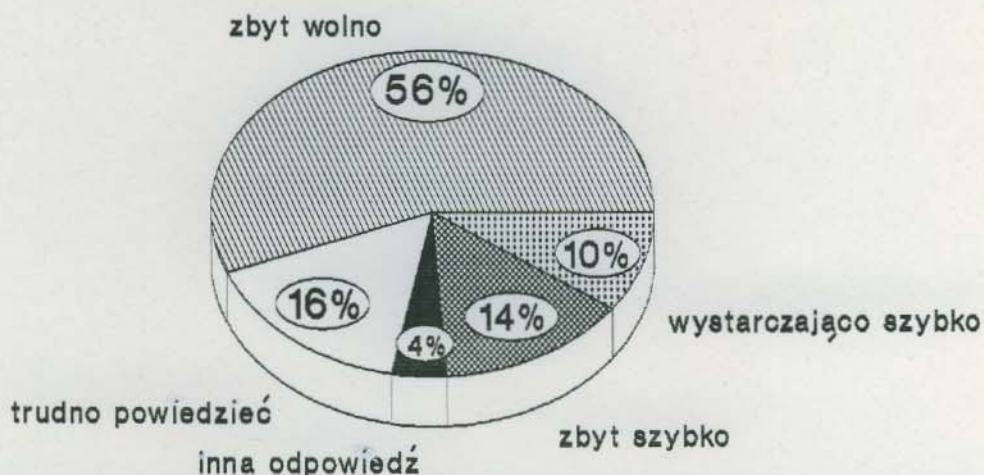
Warszawa, marzec 1992 r.

Wyniki marcowego sondażu CBOS wskazują, że większość Polaków jest skłonna zaakceptować przyspieszenie tempa reformowania gospodarki. Przekonanie, że demokracja w naszym kraju ułatwia wprowadzanie reform nie jest podzielane powszechnie, chociaż jest wyrażane znacznie częściej niż opinia przeciwna. Spośród konkretnych rozwiązań, mogących usprawnić proces reformowania, z największym uznaniem spotkały się te, które zdecydowanie mieszczą się w porządku demokratycznym.

Jednym z celów badawczych marcowego sondażu CBOS¹ było poznanie opinii społeczeństwa o wpływie zasad demokratycznych na skuteczność reformowania gospodarki.

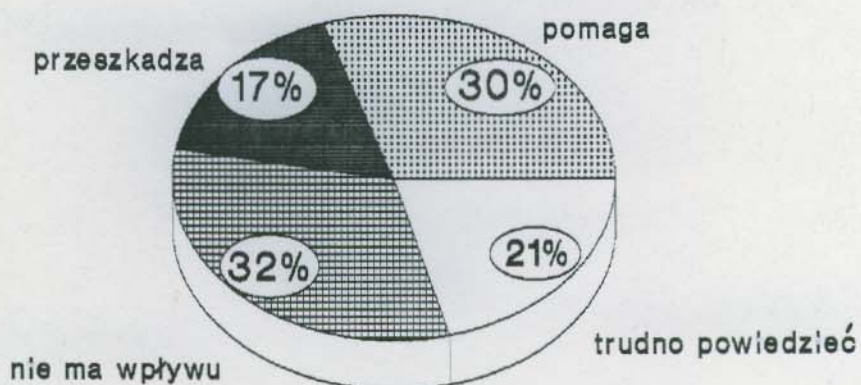
Na wstępie respondenci oceniali tempo reformowania polskiej gospodarki. Ponad połowa (56%) uznała je za zbyt wolne (rys. 1). Znacznie mniej osób uważało, że jest ono zbyt szybkie (14%) lub odpowiednie (10%). Co piąty ankietowany nie umiał ocenić go w tych kategoriach, formułując własną odpowiedź (4%) lub unikając wypowiedzenia się na ten temat (17%). Można zatem przyjąć, że większość społeczeństwa jest skłonna zaakceptować przyspieszenie tempa reformowania gospodarki.

¹ "Aktualne problemy i wydarzenia" (24) - sondaż przeprowadzony w dniach 5-10 marca 1992 r. na 1172-osobowej ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności.



Rys. 1. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy, Pana(i) zdaniem, reformowanie polskiej gospodarki przebiega: zbyt wolno, wystarczająco szybko, czy zbyt szybko?

Trudno natomiast mówić o zgodności poglądów dotyczących wpływu demokracji na reformowanie gospodarki kraju. Blisko 1/3 ankietowanych (30%) uważa, że ułatwia ona przeprowadzenie działań reformatorskich. Zbliżony odsetek badanych (32%) nie dostrzega zależności między demokracją a reformami. Natomiast zdaniem 17% respondentów łatwiej byłoby przeprowadzić zmiany gospodarcze, gdyby nie było demokracji. Co piąty ankietowany nie ma sprecyzowanej opinii na ten temat (rys. 2).



Rys. 2. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy, Pana(i) zdaniem, demokracja pomaga w reformowaniu polskiej gospodarki, przeszkadza, czy też nie ma żadnego wpływu?

Zestawiając odpowiedzi na oba pytania możemy stwierdzić, że stosunkowo najliczniejszą grupę stanowią zwolennicy przyspieszenia przemian gospodarczych przekonani, iż demokracja sprzyja temu procesowi (19%) oraz zwolennicy przyspieszenia przemian gospodarczych uważający, że demokracja nie ma wpływu na ten proces (18%). Nieco mniej, bo 11% respondentów byłoby skłonnych poprzeć ograniczenie demokracji w celu modernizacji gospodarki kraju.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na fakt, że respondenci postulujący przyspieszenie tempa reform nie są ani bardziej, ani mniej przywiązani do zasad demokratycznych niż pozostałe grupy respondentów.

Zwolennicy przyspieszenia zmian gospodarczych kraju rekrutują się najczęściej z osób najmłodszych, mieszkających w miastach średniej wielkości, w regionie północnym (obejmującym województwa nadmorskie oraz olsztyńskie) i środkowozachodnim (Wielkopolska wraz z województwami bydgoskim, toruńskim i włocławskim), uzyskujących dochody powyżej 1 mln. zł na osobę w rodzinie i zadowolonych z własnych warunków materialnych². Spośród różnych grup społeczno-zawodowych najczęściej przekonani o zbyt wolnym tempie reform są prywatni przedsiębiorcy. Ponieważ jednak grupa ta w całej badanej próbie jest nieliczna, wyniki te trzeba traktować z pewną rezerwą. Duże poparcie dla przyspieszenia zmian gospodarczych odnotowujemy także wśród inteligencji i kadry kierowniczej (znacznie większe niż wśród pozostałych pracowników umysłowych), pracowników

² Szczegółowe zróżnicowania opinii badanych przedstawiono w tabelach aneksu.

fizyczno-umysłowych (kierownicy sklepów i punktów usługowych, listonosze, konduktorzy, itp.) oraz robotników wykwalifikowanych. Na uwagę zasługuje fakt, że także bezrobotni oraz gospodynie domowe często uważają, że zmiany idą zbyt wolno.

Najrzadziej postulują przyspieszenie reform osoby starsze (powyżej 55 lat), mieszkańcy wsi, województw wschodnich i zachodnich, robotnicy niewykwalifikowani, szeregowi pracownicy umysłowi, emeryci i renciści, ludzie niezadowoleni z własnych warunków materialnych, a więc przede wszystkim osoby mające małe możliwości wpływu na swoją sytuację bytową.

Interesujące są socjodemograficzne zróżnicowania odpowiedzi na pytanie "Czy, Pana(i) zdaniem, demokracja pomaga w reformowaniu polskiej gospodarki, przeszkadza, czy też nie ma żadnego wpływu?"

Niekorzystny wpływ demokracji na reformy postrzegają najczęściej respondenci z wyższym wykształceniem, mieszkańcy dużych miast, regionu zachodniego, inteligencja i kadra kierownicza oraz pracownicy umysłowi, osoby uzyskujące wysokie dochody i nie uczestniczący w praktykach religijnych. Istotne różnice są także związane z płcią: mężczyźni częściej niż kobiety uważają, że demokracja hamuje reformy.

O korzystnym wpływie demokracji na reformy są przekonani przede wszystkim mieszkańcy Polski północnej, małych miast, gospodynie domowe, osoby uzyskujące dochody w granicach 600 - 800 tys. na osobę w rodzinie.

Okazuje się więc, że najbardziej podatne na hasła "zwarcia szeregów" w imię poprawy sytuacji gospodarczej kraju mogłyby być elity finansowe i intelektualne. Trzeba tu zwrócić uwagę na fakt, że inteligencja pełni w społeczeństwie rolę opiniotwórczą, a wraz z osobami najbardziej zamożnymi stanowi jego elitę decyzyjną. Rozczarowanie tych grup może więc udzielić się innym warstwom społecznym, zwłaszcza, że do tej pory to właśnie inteligencja promowała zmiany demokratyczne w kraju. Można jednak przypuszczać, że osoby przekonane, iż demokracja w Polsce hamuje reformy nie miały na myśli demokracji jako takiej, lecz wyłącznie przypadek Polski z jej rozdrobnionym Sejmem i niedomaganiem systemu demokratycznego. W tej sytuacji usprawnienie systemu politycznego w Polsce, na przykład poprzez zmianę ordynacji wyborczej na większościową, zadowoliliby tych respondentów.

W kolejnym pytaniu ankiety przedstawiono listę dziewięciu propozycji konkretnych rozwiązań, mogących przyczynić się do usprawnienia procesu reformowania gospodarki. Znalazły się wśród nich zarówno koncepcje z całą pewnością mieszczące się w standardach demokratycznych, jak i propozycje dość odległe od tych standardów. Respondenci znacznie częściej zaakceptowali zmiany o charakterze demokratycznym niż antydemokratycznym (tab. 1).

Tabela 1

w procentach

Rozkład odpowiedzi na pytanie: <i>Wiele dyskutuje się, co zrobić, aby ułatwić reformowanie polskiej gospodarki. Oto lista różnych rozwiązań, które się proponuje w tych dyskusjach. O każdym z nich proszę powiedzieć, czy Pana(i) zdaniem, byłoby rozwiązaniem bardzo dobrym, raczej dobrym, raczej złym czy też bardzo złym.</i>				
Proponowane rozwiązania	Apro- bata	Dezapro- bata	Brak wpływu na reformy	Trudno powie- dzieć
Zwiększenie uprawnień władz lokalnych	69	9	7	15
Rezygnacja partii ze swych programów w celu uzgodnienia kierunku rozwoju kraju	68	7	5	20
Jak najszybsze uchwalenie nowej konstytucji	62	6	14	18
Zwiększenie wpływu związków zawodowych na program rządu	52	19	7	23
Przyznanie rządowi prawa do rządzenia za pomocą dekretów	45	22	5	28
Znaczne ograniczenie prawa do strajków	41	35	7	18
Zawieszenie działalności parlamentu na pewien czas, np. jeden rok	18	45	10	27
Rozwiązanie obecnego parlamentu i rozpisanie nowych wyborów	16	51	11	22
Zmiana prawa pracy dla ułatwienia trybu zwalniania pracowników	11	62	4	24

Największą aprobatę uzyskały propozycje: "zwiększenia uprawnień władz lokalnych (69% aprobaty przy 9% dezaprobaty) oraz "rezygnacja partii ze swych programów w celu uzgodnienia kierunku rozwoju kraju" (odpowiednio: 68% i 7%). Tak więc nadmierne przywiązanie partii do swych opcji jest zdaniem wielu respondentów poważną barierą w reformowaniu gospodarki. "Jak najszybsze uchwalenie nowej konstytucji" zostało zaaprobowane przez 62% ankietowanych. Znaczący był jednak odsetek osób, które spontanicznie stwierdziły, że nie miałyby to znaczenia dla przyszłości reform (14%). Ponad połowa ankietowanych z uznaniem wypowiedziała się także o "zwiększeniu wpływu związków zawodowych na program rządu", a krytycznie oceniało to rozwiązanie 19% respondentów. Jest ono najrzadziej aprobowane spośród tych, które z całą pewnością mieszczą się w porządku demokratycznym. Blisko połowa ankietowanych opowiedziała się za "przyznaniem rządowi prawa do rządzenia za pomocą dekretów" (45%) oraz "znacznym ograniczeniem prawa do strajków" (41%). Tak więc działania z pogranicza demokracji, dyscyplinujące i usprawniające funkcjonowanie państwa, także mogą spotkać się z dużym uznaniem społecznym.

Zdecydowanie najmniej zwolenników uzyskują takie rozwiązania, jak: "zmiana prawa pracy dla ułatwienia zwalniania pracowników" (11%), "rozwiązanie obecnego parlamentu i rozpisanie nowych wyborów" (16%) oraz "zawieszenie działalności parlamentu na pewien czas, np. na jeden rok" (18%). Zwraca tu uwagę zbliżony poziom akceptacji dwóch ostatnich propozycji rozwiązań, z których pierwsza

- rozpisanie nowych wyborów jest dość często stosowana w systemach demokratycznych, druga zaś - zawieszenie działalności parlamentu jest zdecydowanie niedemokratyczna. Być może jest to efektem zniechęcenia do wyborów, przekonania, że nic one nie zmienią bądź też przeświadczenia, że nie ma potrzeby zmieniać parlamentu. Istnieje jednak możliwość, że respondenci nie widzą istotnych różnic pomiędzy tymi posunięciami.

Za pomocą analizy czynnikowej³ pogrupowano odpowiedzi w sposób, który umożliwił odtworzenie głównych sposobów myślenia respondentów o problemach zawartych w szczegółowych pytaniach ankiety (tab. 2).

Czynnik pierwszy obejmuje z jednej strony ograniczenie prawa do strajków, ułatwienia w zwalnianiu pracowników oraz przyznanie rządowi dekretów, a z drugiej - w opozycji do pozostałych kwestii - zwiększenie wpływu związków zawodowych na program rządu. Można go chyba nazwać czynnikiem zwiększenia skuteczności reform poprzez ograniczenie części praw obywatelskich.

³ Zastosowano metodę rotacji oblimin.

Tabela 2

Wyniki analizy czynnikowej			
Proponowane rozwiązania	Czynniki		
	I	II	III
Znaczne ograniczenie prawa do strajków	0,67		
Zmiana prawa pracy dla ułatwienia trybu zwalniania pracowników	0,67		
Przyznanie rządowi prawa do rządzenia za pomocą dekretów	0,55	0,40	
Zwiększenie wpływu związków zawodowych na program rządu	-0,44		
Jak najszybsze uchwalenie nowej konstytucji		0,69	
Zwiększenie uprawnień władz lokalnych		0,60	
Rezygnacja partii ze swoich programów w celu uzgodnienia kierunku rozwoju kraju		0,59	
Rozwiązanie obecnego parlamentu i rozpisanie nowych wyborów			0,82
Zawieszenie działalności parlamentu na pewien czas, np. jeden rok			0,77
Procent wyjaśnianej wariancji	18,0	16,6	14,2

Czynnik drugi tworzą: uchwalenie nowej konstytucji, zwiększenie uprawnień władz lokalnych oraz rezygnacja partii z własnych programów w celu uzgodnienia kierunku rozwoju kraju. Wydaje się, że jest to czynnik usprawnienia reform poprzez umocnienie demokracji. Jest znamienne, że silnie koreluje z nim takie rozwiązania, jak przyznanie rządowi prawa do wydawania dekretów. Świadczy to o pewnej ambiwalencji respondentów wobec tego rozwiązania: w pewnym

sensie jest to ograniczenie kompetencji Sejmu, ale jednak mieszczące się w porządku demokratycznym. Jest też przejawem oczekiwania większej skuteczności działania.

Czynnik trzeci złożony jest wyłącznie z odpowiedzi dotyczących parlamentu: rozwiązanie parlamentu i rozpisanie nowych wyborów oraz zawieszenie jego działalności na pewien czas. Można go nazwać czynnikiem antyparlamentarnym. Trzeba jednak przypomnieć, że propozycje działań antyparlamentarnych spotkały się z dużą niechęcią społeczną. Jest zastanawiające, że nie wchodzi one w związki poprzednimi czynnikami, nawet wtedy, gdy schemat analizy modyfikujemy, eliminując jedną ze zmiennych dotyczącą Sejmu i Senatu.

* * *

Badanie wykazało duże poparcie dla przyspieszenia reform gospodarczych kraju, przynajmniej na poziomie ogólnych deklaracji. Proreformatorsko są nastawione te grupy społeczne, które najwięcej mogą zyskać na dalszej liberalizacji gospodarki kraju - mają największe możliwości poprawy bytu poprzez własne działania. Mają do tego odpowiednie kwalifikacje bądź zasoby gotówkowe.

Przekonanie, że demokracja w Polsce ułatwia reformowanie gospodarki kraju nie jest powszechnie podzielane, chociaż jest wyrażane znacznie częściej niż opinia przeciwna. Jest rzeczą charakterystyczną, że stosunkowo najbardziej sceptycznie do demokracji jako motoru przemian gospodarczych są nastawione osoby o wysokim statusie wykształcenia, pozycji zawodowej i sytuacji majątkowej.

Spośród zaproponowanych konkretnych rozwiązań z największym uznaniem spotkały się te, które zdecydowanie mieszczą się w porządku demokratycznym. Jednak niektóre decyzje ograniczające prawa obywatelskie (prawo do strajków) oraz kompetencje parlamentu (dekrety dla rządu) także zyskały znaczną aprobatę. Najczęściej odrzucane przez respondentów były propozycje takich rozwiązań, jak zmniejszenie bezpieczeństwa zatrudnienia oraz wyeliminowanie na pewien czas parlamentu z życia politycznego kraju.

ANEKS

Tabela 1. Reformowanie polskiej gospodarki przebiega :

(%)

	zbyt wolno	wystarczająco szybko	zbyt szybko	inna odpowiedź	trudno powiedzieć	LICZBA OSÓB
Ogółem	56	10	14	3	17	1171
Płeć						
Mężczyźni	59	10	15	3	13	536
Kobiety	53	10	14	3	20	634
Wiek						
do 24 lat	63	13	10	2	13	96
25-34	59	12	15	2	12	209
35-44	61	8	18	3	10	300
45-54	61	9	14	4	12	163
55-64	51	10	11	3	26	178
65 lat i więcej	45	11	14	4	27	224
Miejsce zamieszkania						
Wieś	51	11	13	2	22	498
Miasto do 20 tys.	56	4	18	4	17	120
od 21 do 100 tys.	60	11	16	2	11	223
od 101 do 500 tys.	62	11	14	1	12	205
501 tys. i więcej mieszk.	57	10	13	8	12	125
Region						
Północny	61	13	14	1	11	147
Zachodni	47	14	19	4	17	124
Środkowozachodni	63	7	16	3	11	187
Środkowy	55	10	10	6	19	191
Wschodni	51	10	19	3	17	145
Południowo-wschodni	55	7	12	4	23	197
Południowo-zachodni	58	12	12	1	18	179
Wykształcenie						
Podstawowe	46	10	14	3	27	477
Zasadnicze zawodowe	61	11	16	2	10	309
Średnie	65	9	13	4	10	313
Wyższe	63	10	15	6	7	72
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	60	9	17	7	6	81
Poz. pracownicy umysłowi	51	11	25	2	12	85
Pracownicy fiz.- umysł.	62	5	19	2	12	58
Robotnicy wykwalifikowani	60	10	16	1	13	139
Robotnicy niewykwalifik.	47	15	19	4	14	72
Rolnicy	56	9	15	3	17	89
Prywatni przedsiębiorcy	79	9	3	6	3	33
Grupa społ.-zaw. nie prac.						
Renciści i emeryci	50	10	11	3	26	385
Uczniowie i studenci	50	20	13	3	13	30
Bezrobotni	62	9	14	3	12	77
Gospodynie domowe i inni	64	9	11	1	14	106
Dochody na jedną osobę						
Do 400 tys. zł	57	12	10	3	18	182
401-600	57	6	14	3	20	245
601-800	51	10	19	3	17	277
801-1000	55	14	11	5	16	205
1001-1500	63	7	14	3	13	153
Powyżej 1500 tys. zł	60	13	14	1	12	85
Ocena war. materialnych						
Złe	51	10	16	4	20	597
Średnie	59	10	14	2	15	441
Dobre	67	10	10	2	11	132
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	60	11	6	3	21	121
Raz w tygodniu	55	12	14	2	17	693
Kilka razy w roku	58	6	18	5	14	257
W ogóle nie uczestniczy	55	9	17	2	17	100
Ocena kier.rozw.syt.w kraju						
Dobry kierunek	66	12	10	2	10	186
Zły kierunek	54	10	16	3	17	753
Trudno powiedzieć	54	9	12	3	22	232

Tabela 2. W reformowaniu polskiej gospodarki demokracja :

(%)

	pomaga	przeszka- -dza	nie ma wpływu	trudno powiedzieć	LICZBA OSÓB
Ogółem	30	17	32	21	1171
Płeć					
Mężczyźni	29	22	33	16	535
Kobiety	32	12	32	24	635
Wiek					
do 24 lat	33	17	32	18	96
25-34	35	15	30	19	208
35-44	28	19	37	17	301
45-54	27	23	36	15	163
55-64	32	15	30	24	178
65 lat i więcej	30	13	26	31	224
Miejsce zamieszkania					
Wieś	29	13	31	27	498
Miasto do 20 tys.	38	17	29	16	120
od 21 do 100 tys.	34	17	34	15	223
od 101 do 500 tys.	28	20	37	15	205
501 tys. i więcej mieszk.	27	26	28	19	125
Region					
Północny	41	18	30	11	147
Zachodni	25	25	39	11	124
Środkowozachodni	32	16	39	14	187
Środkowy	34	18	23	25	190
Wschodni	27	16	34	23	146
Południowo-wschodni	22	17	31	30	197
Południowo-zachodni	32	11	31	26	179
Wykształcenie					
Podstawowe	29	12	30	29	477
Zasadnicze zawodowe	30	16	36	18	309
Średnie	34	21	33	12	313
Wyższe	24	35	29	13	72
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	28	28	27	16	81
Poz. pracownicy umysłowi	25	27	35	13	85
Pracownicy fiz.- umysł.	28	10	50	12	58
Robotnicy wykwalifikowani	32	22	33	13	139
Robotnicy niewykwalifik.	29	17	33	21	72
Rolnicy	27	15	30	28	89
Prywatni przedsiębiorcy	30	24	42	3	33
Grupa społ.-zaw. nie prac.					
Renciści i emeryci	31	13	29	28	385
Uczniowie i studenci	40	27	20	13	30
Bezrobotni	23	18	32	26	77
Gospodynie domowe i inni	38	8	36	19	106
Dochody na jedną osobę					
Do 400 tys. zł	26	15	34	25	182
401-600	35	15	31	20	245
601-800	30	14	30	26	277
801-1000	34	13	32	20	204
1001-1500	26	26	33	15	154
Powyżej 1500 tys. zł	29	28	36	6	85
Ocena war. materialnych					
Złe	26	17	31	26	596
Średnie	35	16	32	18	442
Dobre	36	19	36	9	132
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	27	11	25	37	121
Raz w tygodniu	33	16	32	20	694
Kilka razy w roku	29	20	35	16	256
W ogóle nie uczestniczy	23	23	33	21	100
Ocena kier. rozw. syt. w kraju					
Dobry kierunek	50	12	28	10	185
Zły kierunek	25	19	36	20	754
Trudno powiedzieć	31	14	24	31	232